

בחשיבה ביטחונית ריאליסטית אסון תשפ"ד היה נמנע

23.08.2024 | חנן שי | written by

הציונות החליפה את האמונה שאת הגאולה הלאומית יביא המשיח בקידום הגעתה בעשייה פורצת דרך נועזת, אך ריאליסטית; כמכשירה הראשי של הציונות אורגנו והופעלו גם צה"ל, ולפניו כוח המגן העברי, על סמך חשיבה ביטחונית ריאליסטית.

גם ללא השכלה צבאית רחבה, אך בחשיבה ריאליסטית ודבקות בעקרונות המלחמה האוניברסליים האובייקטיביים, עד חומת מגן (2002) סיים צה"ל את מלחמותיו בהכרעת האויב ובמיגור כוחו, ולכן בניצחון.

מופת לחשיבה ריאליסטית מפוכחת הפגין הרמטכ"ל רבין ב"תקופת ההמתנה" שקדמה למלחמת ששת הימים, כשכוונת הפלישה של הצבא המצרי בהפתעה לסיני לא הייתה ברורה; בתגובה לראש אמ"ן, שהעריך התקפה מצרית לעבר באר שבע, כדפ"א (דרך פעולה אפשרית) של האויב המסוכנת ביותר שאליה יש להתכונן, אמר רבין: "אדון עתה באפשרויות, לא לפי סבירותן אלא לפי סכנתן" סיימו עניין הכוונות² הסכנה העיקרית היא מתקפה כוללת מצרית, סורית, ירדנית, עם פתיחה אווירית, שכלפיה עלינו להיות מוכנים"; זו אכן דפ"א המסוכנת ביותר של האויב, שגם התממשה; צה"ל היה ערוך ודרוך לקראתה לאור "מקרה הכל", תוכנית מגירה שעוצבה במטכ"ל ותורגלה ב"תמרוני הגדולים", כבר בסיומה של מלחמת העצמאות.

בחשיבתו הריאליסטית של צה"ל נפער סדק שהתגלע ב-73; בתשובה לשאלות ריאליסטיות מאוד של רוה"מ גולדה על אפשרות תקיפתה של ישראל בהפתעה, היא נענתה בתשובות שכולן התבססו על סיבור הגיון האויב והערכת מצבו התודעתי, כגון "הערבים תמיד מורתעים".

מאחר שצה"ל אורגן, נבנה והוכן לפני 73 בחשיבה ריאליסטית שהתחשבה ביכולות האויב, על אף קריסתן של הערכות המצב שהתבססו על ניחוש כוונותיו, מצבו התודעתי ועומק מורתעותו, הוא התאושש מהר מהפתעתו ותוך שלושה שבועות הוא הכריע את האויב, מיגר את כוחותיו וסיים גם את מלחמת יום הכיפורים בניצחון.

בסיום המלחמה הקרה, במידה רבה בהשפעת תפיסת "קץ ההיסטוריה" של פוקויאמה (1992), שאסון מגדל התאומים (2001) הבליט שהייתה מבוססת על משאלות לב, נטש צה"ל את החשיבה הצבאית הריאליסטית שמבוססת על עקרונות המלחמה האובייקטיביים המגולמים ב"על המלחמה" של קלאוזביץ; הוא החליפה בחשיבתם הסובייקטיבית, המתכחשת לקיומה של אמת אובייקטיבית, של דלז וגואטריי (הוגים פוסט-מודרניים ופוסט-סטרוקטוראליים) המגולמת בספרם "מכונת המלחמה".

בין 2002 ל-2004 עוצבה בצה"ל תפיסת הפעלה חדשה שהנחת היסוד שלה הייתה, כבחזון המשיחי "וגר זאב עם כבש", שבמלחמות החדשות כבר לא צריך להביס את האויב ולכן גם לא להכריעו; מרכז הכובד של המלחמה עבר, על כן, מהכרעת האויב וממיגור פיזי של כוחו להרתעתו התודעתית באמצעות מכות קשות וכואבות; המכות תגרומנה, כך הונח על סמך אמונה חסרת בסיס לוגי, לשינוי רצון האויב להילחם והוא ייכנע; זאת, יש לשוב ולהדגיש, אף על פי שהוא לא הוכרע, כוחו לא מוגר והוא לא הובס.

בהתאמה להסבתו של צה"ל מצבא מכריע לצבא מרתיע תודעתית, הועתק מרכז הכובד בבנייתו מהתמרון היבשתי להעצמת מרכיבי האש מנגד והאיסוף המודיעיני של מטרות איכות להכאת האויב.

בהסבתו העצמית מכבש, שנבנה עם יכולת (מגובה בקבלות) להכריע את הזאב, לצבא שנועד להרתיע את הזאב, שלל צה"ל את היכולת לממש את מדיניות הביטחון הישראלית שהייתה ריאליסטית לעילא ולעילא: בהעדר עומק אופרטיבי להכלת התקפה בתוך ישראל, עליה להסיר איומים אפשריים עליה בעודם באיבם, במתקפת מנע תחבולנית הכרעתית מוקדמת ומהירה, וככל האפשר "זולה", "מחוץ לגדר", בעיתוי יזום על ידה.

סיבת השלמתו של הדרג המדיני עם המהפך הדוקטרינרי הצבאי שמנע ממנו לממש את מדיניות הביטחון והשאיר את ישראל טרף לזאבים, תעמוד במרכז תחקיר הרובד המדיני של המלחמה.

אפשר שהוא הושפע ממצע של אסטרטגיה למאבק בטרור שפורסם על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה (2017); המלצת המצע הייתה "שבגיבוש תורת הביטחון ישראל תאמץ את דוקטרינת 'העוצמה החכמה' ותתבסס עליה בתהליך קבלת ההחלטות הנוגע למאבקה בטרור".

"המושג 'עוצמה חכמה' מבטא", כך כתוב במסמך, "הכרה בשינוי שהתהווה בתפיסת המלחמה בעקבות המלחמה הקרה, שלפיו ניתן לנצח במלחמה גם ללא הכרעה צבאית" ☐ ההנחה כמוזכר, שלאורה הוסב צה"ל מצבא מכריע לצבא מרתיע, חסר יכולת להכריע.

את ההיגיון שעמד אחרי העברת הכספים לחמאס, במקום למגרו, אפשר למצוא בציטוטים נוספים ממסמך המכון: "במאבק הממושך בטרור בדומה למאבק בפשיעה ☐ איש אינו מציב כמטרה אפשרית את מיגורו המוחלט, וההתייחסות אליו היא כאל תופעה שיש להקטין את ממדיה ככל שניתן כדי לאפשר מציאות חיים תקינה ☐ כל עוד היריב סבור שאין לו מה להפסיד, לא ניתן להרתיעו. בהיעדר תקווה, כאשר לא פותחים לפני היריב אפשרויות אחרות לשיפור מציאות חייו, נתיב הטרור הופך לבחירה העיקרית שלו".

המסמך, שבין כותביו הרבים גם אנשי צבא, משבח את הרמטכ"ל על שמירת עקרונות ה"מידתיות" וה"הבחנה" בהתמודדות עם הטרור באיו"ש; הוא אינו מסביר כיצד על "דמוקרטיה מכלילה" (כזו שמכילה את הטרור, אלטרנטיבה שהמסמך מציע ל"דמוקרטיה מתגוננת" מול הטרור ☐ הדמוקרטיה הישראלית) להתמודד עם צבאות הטרור הסדורים, בגבול הרצועה ובגבול

לבנון.

ניתן להבין שעל אף הסתייגותם של כותבי המסמך מהתפיסה שלפיה "טרור הוא טרור הוא טרור", עקרונות ה"מידתיות" וה"דמוקרטיה המכלילה" צריכים להישמר גם במאבק עם צבאות הטרור הסדורים; לפיכך מיגורם, כמתחייב ממדיניות הביטחון, כמו שמוגרו כמתחייב מהמדיניות הזאת הפדאיון בקדש (56) ואש"ף בשל"ג (82), הוא אולי לא אופציה לגיטימית.

אף על פי שחיזבאללה לא הורתע ב-2006 וצה"ל הונחה ב-2007 על ידי שתי ועדות החקירה של מלחמת לבנון השנייה להשליך את דוקטרינת "הכבש המרתיע" לפח, גם צוק איתן ב-2015 נועד להרתיע ולא להכריע.

בגלל אי הסרתם של האיומים ב-2006 וב-2015 הם תפחו לממדים מפלצתיים שאזרחי ישראל נחשפו אליהם ב-7 באוקטובר.

לחוסר היכולת להסירם, גם אחרי ה-7 באוקטובר, האזרחים נחשפים כמעט שנה, במלחמות ההתשה המתנהלות בדרום ובצפון; זו תוצאה בלתי נמנעת מהעובדה שלא הוכנו תוכניות מגירה ויכולות פיזיות להסרת האיומים לפני המלחמה, ובעיקר מכיוון שצה"ל לכוד, גם אחרי שהאסון התרחש, בכבלי דוקטרינת ההרתעה; הוא ממשיך לסבר את הגיון האויב ולהעריך את האינטרסים שלו, כוונותיו ועומק מורתעותו.

מהלומות האש מנגד, שעליהן הניחה ישראל את יהבה, אומנם מונחתות על חיזבאללה, אך הן רק מגבירות את עצימות התשתה והחרבתה של ישראל ומרחיבות את גבולותיה של ההתשה, ומצטייר שבמקום להרתיע את ישראל היא זו שמורתעת.

לישראל יש יכולת להעצים מאוד את המכות הקשות והכואבות, אבל היא מודעת ליכולות דומות שיש לחיזבאללה להחריב, בנוסף למטולה וקריית שמונה, גם את טבריה וחיפה, ובחשיבה ריאלית היא מרסנת את כוחה.

אין במה לנחם את אזרחי הצפון מוכי ההלם וההתימהון מאוזלת ידה של המדינה להושיעם; כמו אזרחי מערב הנגב גם הם קורבנות חשיבה ביטחונית שנהפכה מריאליסטית למיסטית; אבל, אפשר לטעת בהם תקווה נוכח מה שמצטייר כתחילת ביסוס הלחימה בחיזבאללה על הערכה ריאלית של יכולותיו ולא על ניחוש של כוונותיו ותגובותיו.

ייתכן שזו סנונית שמבשרת שצה"ל בדרכו ליישם סוף כל סוף את ההנחיות שנמסרו לו ב-2007.